

Maria WROCHNA

**Charakterystyka zdolności i skłonności akumulacyjnych ludności
(z uwzględnieniem skłonności akumulacyjnych na mieszkanie)**

**Характеристика аккумуляционных способностей населения
(с учетом склонностей к аккумуляции на квартиру)**

**The Characterization of the Accumulation Ability of the Population
(Taking into Consideration the Tendency of Accumulation for Flat)**

W S T Ę P

Od szeregu lat Zakład Planowania i Polityki Gospodarczej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej zajmuje się zagadnieniami budownictwa mieszkaniowego, szczególnie spółdzielczego. Główny kierunek badań — do tej pory o charakterze w większym stopniu empiryczno-statystycznym niż teoretycznym — dotyczył przekroju regionalnego zdolności i skłonności akumulacyjnych ludności. Z tego zakresu ukończono już 4 badania¹ (w postaci prac magisterskich), z których jedno ma charakter ogólny, zaś 3 pozostałe dotyczą województw: lubelskiego, kieleckiego i białostockiego.

Celem niniejszego opracowania jest podsumowanie wyników dotychczasowych rozważań na temat zdolności i skłonności akumulacyjnych w wyżej wymienionych województwach. Jest ono uzupełnieniem (w skali mikro) referatu prof. dr hab. T. Przeciszewskiego², który ukazuje te zagadnienia w skali makroekonomicznej.

W opracowaniu przyjęto metodę porównawczą, tzn. w miarę możliwości wskaźniki, które charakteryzowały badane województwa starano się odnieść do wskaźnika ogólnokrajowego, a w niektórych przypadkach nawet do wskaźników innych krajów.

¹ B. Główniak: *Oszczędności pieniężne ludności a rozwój spółdzielczego budownictwa mieszkaniowego* (praca magisterska), Lublin 1970; H. Kruk: *Zdolności i skłonności akumulacyjne ludności na mieszkania (na przykładzie województwa lubelskiego)*, (praca magisterska), Lublin 1971; K. Fijołek: *Analiza zdolności i skłonności akumulacyjnych na mieszkania spółdzielcze (na przykładzie województwa kieleckiego)*, (praca magisterska), Lublin 1972; T. Pałysz: *Zdolności i skłonności akumulacyjne na mieszkania (na przykładzie województwa białostockiego)*, (praca magisterska), Lublin 1972.

² T. Przeciszewski: *Podstawy ekonomiczne rozwoju spółdzielczego budownictwa mieszkaniowego (preferencje, zdolności i skłonności akumulacyjne ludności)*, Referat na Konferencję naukową IGM SIB i CZSBM, Miedzeszyn k/Warszawy 1973.

Zasygnalizowane w tytule artykułu zagadnienia składają się na jeden z elementów podstaw ekonomicznych rozwoju spółdzielczego budownictwa mieszkaniowego. Wachlarz tych zagadnień jest bardzo szeroki, dlatego w praktyce zawężono temat do pewnych wybranych kwestii z tego zakresu. Literatura na temat zdolności i skłonności akumulacyjnych — szczególnie polska — nie jest zbyt obfita, ale stale się wzbogaca. Najwięcej opracowań z tej problematyki ukazują się (poza małymi wyjątkami) w formie artykułów.

O ważności zagadnień mieszkaniowych decyduje w głównej mierze trwałość odpowiednich potrzeb, ich złożony charakter i niełatwe perspektywy rozwiązań. Coraz większą rolę w dziedzinie zaspokojania tzw. „głodu mieszkań” odgrywa spółdzielcze budownictwo mieszkaniowe. Stało się ono niejako kluczem do rozwiązania problemu mieszkaniowego. Już od kilkunastu lat zaznacza się dążenie do zwiększenia udziału spółdzielczego budownictwa mieszkaniowego w ogólnych rozmiarach budownictwa mieszkaniowego.

Polityka mieszkaniowa państwa oraz warunki mieszkaniowe ludności związane są ze zmianą form oszczędzania, a głównie z rosnącym udziałem wkładów mieszkaniowych w ogólnej sumie wkładów oszczędnościowych. Kształtowanie się dochodów ludności stanowi zmienną niezależną, w relacji zaś do niej kształtuje się wielkość akumulacji indywidualnej. Akumulacja ta wyznacza możliwości rozwoju inwestycji mieszkaniowych ze środków własnych ludności. Ma to również znaczenie w planowaniu części produkcji mieszkań i ustalaniu zasad finansowania budownictwa mieszkaniowego. Znaczna część oszczędności pieniężnych ludności gromadzona jest w formie zorganizowanej, czyli jest deponowana w kasach oszczędnościowych lub innych instytucjach finansowych do tego powołanych.

Oszczędzanie w formie zorganizowanej łączy interesy ogólnospołeczne z interesami osobistymi wkladców. Przede wszystkim pozwala ono pozytywnie oddziaływać na równowagę rynkową między popytem a podażą dóbr i usług konsumpcyjnych. Z jednej strony — dla gospodarstwa domowego — oszczędności są bardzo istotnym elementem racjonalnego gospodarowania budżetem rodzinnym, z drugiej zaś — dla gospodarki narodowej — źródłem sfinansowania jej rozwoju.

Szczegółowemu omówieniu kształtowania się zdolności i skłonności akumulacyjnych ludności poświęcone zostaną dwa następne fragmenty artykułu. Proporcje objętościowe między nimi będą wyraźnie zachwiane z powodu bogatszej literatury i szerszych badań z zakresu zdolności akumulacyjnych ludności.

CHARAKTERYSTYKA ZDOLNOŚCI AKUMULACYJNYCH LUDNOŚCI

Rola i znaczenie oszczędności pieniężnych

W celu rozróżnienia ogólnej wielkości oszczędzania od oszczędzania na pewne, określone cele można używać dwu terminów — zdolności i skłonności do oszczędzania. Pod pojęciem zdolności do oszczędzania rozumie się całość środków akumulowanych i czynników warunkujących je, zaś skłonności do oszczędzania — to część środków przeznaczonych na ściśle określony cel, np. mieszkanie, samochód itp.

Skoro mówi się o zdolnościach i skłonnościach akumulacyjnych, należy zdefiniować samo pojęcie oszczędności. M. Kucharski³ podaje, że oszczędności to część dochodu narodowego wytworzonego w danym okresie, która nie została wykorzystana na cele spożycia, lecz zainwestowana w środki trwałe i obrotowe, służące rozwojowi produkcji i zaspokajaniu potrzeb społeczeństwa w przyszłych okresach. W tym znaczeniu oszczędności ujmowane są od strony rzeczowego podziału dochodu narodowego i pokrywają się z pojęciem akumulowanej części dochodu narodowego. Inaczej można powiedzieć, że oszczędności to nie wydatkowana część dochodów ludności w danym okresie czasu. Powyższe defi-

Tab. 1. Wkłady oszczędnościowe w niektórych państwach socjalistycznych w latach 1955—1970^a

The savings deposits in some socialist states in the years 1955—1970

Państwo	Rok	Wkłady oszczędnościowe			
		ogółem		na 1 mieszkańca	
		w mln. jednostek waluty krajowej	w mln. zł ^b	w zł ^b	poprzednie pięcioletcie = 100
Bułgaria	1955	216,8	4 252,6	567,1	100,0
	1960	838,3	16 443,6	2 090,2	368,9
	1965	1 755,8	34 440,7	4 199,6	200,7
	1970	3 900,0	76 500,0	9 006,3	214,4
Czechosłowacja	1955	6 447	10 221,7	780,7	100,0
	1960	19 542	30 983,8	2 269,2	290,7
	1965	35 728	56 646,7	4 000,7	176,6
	1970	63 983	101 445,0	7 006,8	174,9
NRD	1955	4 927	23 557,5	1 312,8	100,0
	1960	17 438	83 663,2	4 852,6	369,6
	1965	31 275	149 535,2	8 781,7	180,9
	1970	52 149	249 340,0	14 606,1	166,3
Polska	1955	2 370	2 370	86,9	100,0
	1960	16 205	16 205	548,2	630,8
	1965	51 356	51 356	1 630,5	297,4
	1970	114 797	114 794	3 522,6	216,0
Węgry	1955	722	842,6	85,8	100,0
	1960	5 542	6 467,5	647,8	755,0
	1965	20 411	23 819,6	2 347,2	362,3
	1970	42 074	49 100,4	4 752,3	202,5
ZSRR	1955	5 366	82 099,8	418,5	100,0
	1960	11 036	168 850,1	788,1	188,3
	1965	18 856	288 496,8	1 251,3	158,8
	1970	46 743	715 167,9	2 945,8	235,4

Zródło: E. Wiczorek: *Dużo czy mało oszczędzamy*, „Finanse”, 1972, nr 10, tabela 3, s. 7.

^a Przyjęto z roczników statystycznych poszczególnych krajów.

^b Przeliczenia w złotych dokonano według kursu podstawowego z dopłatą: 100 lewów = 1961,5 zł, 100 krc = 158,55 zł, 100 MK = 478,13 zł, 100 ft = 116,70 zł, 100 rb = 1530 zł.

³ M. Kucharski: *Istota i funkcje pieniądza w gospodarce socjalistycznej*, Cz. II. *Obieg pieniężny i kredyt*, PWE, Warszawa 1962.

nicje (nie jedyne zresztą w literaturze fachowej) nie nasuwają wątpliwości od strony teoretycznego ich sformułowania, natomiast wymagają odpowiedzi na dwa pytania: 1) czy każde odroczenie konsumpcji jest oszczędnością i 2) co rozumie się pod pojęciem dochodów ludności.

E. Wieczorek⁴ reprezentuje pogląd, że nie każde odroczenie konsumpcji jest oszczędnością. Zdaniem autora odroczenie konsumpcji dopiero wówczas posiada cechy oszczędzania, kiedy przekracza 3 miesiące. Odpowiedź na pytanie drugie jest nieco trudniejsza, gdyż nie wiadomo, czy oprócz dochodów pieniężnych zaliczyć dochody w naturze, dochody brutto, czy dochody netto. W Polsce dominiuje pogląd, że za podstawę obliczenia oszczędności należy przyjąć tylko pieniężną część dochodów ludności.

W celu zobrazowania sytuacji w zakresie poziomu oszczędzania w Polsce przedstawione zostały dla porównania dane z wybranych krajów RWPG.

Analiza danych zawartych w tab. 1 wskazuje, że przeciętnie poziom oszczędności na 1 mieszkańca w Polsce, w porównaniu z niektórymi państwami socjalistycznymi jest jednym z najniższych. W roku 1970 wynosił on w Polsce — 3552 zł, na Węgrzech — 4752,3 zł, w Czechosłowacji — 7006,8 zł, w Bułgarii — 9006,3 zł i w NRD — 14 606,1 zł. Z tego wynika, że przeciętnie oszczędności w NRD są czterokrotnie wyższe niż w Polsce, 2 i półkrotnie w Bułgarii, dwukrotnie w Czechosłowacji i półtorakrotnie na Węgrzech.

Wielkość i tempo przyrostu oszczędności jest uwarunkowane wielkością i tempem wzrostu dochodów ludności. Najważniejszym ich źródłem są zarobki ludzi zatrudnionych w gospodarce społecznej.

Dane zestawione w tab. 2 wskazują, że przeciętne zarobki 1 pracownika na Węgrzech i Bułgarii są zbliżone do zarobków w Polsce, natomiast w Czechosłowacji i NRD są one wyższe.

Tab. 2. Przeciętny miesięczny zarobek na 1 osobę zatrudnioną w gospodarce społecznej w roku 1970
The average monthly earnings per person employed in the state-controlled economy in the year 1970

Kraj	W jednostkach walutowych danego kraju	W przeliczeniu na złote według kursu podstawowego NBP	Polska = 100
Bułgaria	124	2432,3	98,9
Czechosłowacja	1880	2980,7	121,2
NRD	755	3609,9	146,8
Polska	2459	2459,0	100,0
Węgry	2152	2511,4	102,1
ZSRR	122	1866,6	75,9

Źródło: Wieczorek: *Dużo czy mało oszczędzamy*, tabela 4, s. 7.

Miarą chęci do oszczędzania jest tzw. wskaźnik przeciętnej rocznej skłonności do oszczędzania. Jest to stosunek przyrostu oszczędności danego roku do dochodów pieniężnych netto ludności.

Analizując dane zawarte w tabeli 3 stwierdza się silny spadek przeciętnej skłonności do konsumpcji na korzyść zwiększenia się skłonności do oszczędzania. Na przykład w r. 1950 przeciętna skłonności do oszczędzania w przeliczeniu na 1 mieszkańca wynosiła 0,3%, w r. 1960 — 3,2%, zaś w r. 1970

⁴ E. Wieczorek: *Dużo czy mało oszczędzamy*, „Finanse”, 1972, nr 10.

zwiększyła się do 5,8%. Interesującą sprawą jest zbadanie skłonności do oszczędzania w różnych krajach. Dla porównania tej dynamiki można przyjąć jako miernik stosunek między stanem wkładów oszczędnościowych a dochodem narodowym w cenach bieżących.⁵

W r. 1968 w Polsce wkłady oszczędnościowe wynosiły 14,9%, we Francji 17,8%, w USA 18,9% (w r. 1967), w NRD 42,3%, w Bułgarii 33,40/0, w Holandii 36,4%, we Włoszech 53,9%.

Jak wynika z tego zestawienia, we wszystkich wymienionych krajach wkłady oszczędnościowe miały większy udział w dochodzie narodowym niż w Polsce.

Tab. 3. Kształtowanie się przeciętnej rocznej skłonności do konsumpcji i do oszczędzania
The structure of the average yearly tendency to consumption and savings

Wyszczególnienie		Rok		
		1950	1960	1970
W cenach bieżących	k	0,987	0,969	0,943
	o	0,013	0,031	0,057
W cenach porównywalnych	k	0,992	0,968	0,976
	o	0,008	0,032	0,024
W przeliczeniu na 1 mieszkańca w cenach porównywalnych	k	0,997	0,968	0,942
	o	0,003	0,032	0,058

k — przeciętna roczna skłonność do konsumpcji,

o — przeciętna roczna skłonność do oszczędzania.

Źródło: *Rocznik Statystyczny GUS 1971*.

Przyczyny i cele oszczędzania

Przesłanką oszczędzania jest myślenie o przyszłości, która zmusza niejako do tworzenia i utrzymywania pewnych rezerw bądź w formie gotówkowej, bądź też zasobów materialnych. Aby można było oszczędzać, uzyskiwane dochody muszą przekraczać potrzeby wynikające z bieżącej konsumpcji. Stopień nasilenia oszczędzania zależy od wielu czynników zarówno o charakterze indywidualnym (np. troska o poprawę bytu materialnego, chęć dokonania zakupu przedmiotów droższych, wygoda i pewność siebie itp.), jak i społecznym (np. tempo oszczędzania zależne m.in. od następujących czynników: sytuacja polityczna i ekonomiczna kraju, rodzaj waluty itp.).

W gospodarce planowej, gdy oszczędności rosną (jak to ma miejsce w Polsce), sprawą bardzo ważną jest znajomość celów oszczędzania. Zależne są one nie tylko od potrzeb rodziny, ale przede wszystkim od poziomu zamożności gospodarstw w sposób proporcjonalny oraz stopnia zaopatrzenia rynku w poszukiwane materiały (w postaci zależności odwrotnie proporcjonalnej). Różne grupy dochodowe mają różne cele oszczędzania. Z badań ankietowych PKO

⁵ B. Mińc: *Skłonności do oszczędzania*, „Polityka”, 1971, nr 5.

wynika, że w wyższych grupach dochodowych głównym celem oszczędności jest nabycie samochodu oraz mieszkania spółdzielczego. Stosunkowo wysoki procent oszczędności (48%) przeznacza się na nieprzewidziane wydatki.

Tab. 4. Wybrane cele oszczędzania w PKO podane przez gospodarstwa domowe według grup dochodowych
Selected saving aims in the National Savings Bank (PKO) given by domestic economy according to income groups

Cele oszczędzania w PKO	Przeciętny kwartalny dochód na 1 osobę				
	grupy dochodowe				
	I do 1800 zł	II 1801—3000 zł	III 3001—4500 zł	IV 4501—6000	V 6001 zł i więcej
Samochód	3,2	3,5	4,4	6,9	10,9
Budowa domu	4,3	1,9	2,5	1,7	1,7
Mieszkanie spółdzielcze — własne	4,3	10,3	15,2	20,6	21,9
Mieszkania spółdzielcze dla dzieci	2,1	3,3	5,2	3,8	2,7
Nieprzewidziane wydatki	29,8	39,5	43,7	43,1	48,0

Źródło: *Cele oszczędzania w PKO*, GUS, Warszawa 1969, s. 22.

Na podstawie ostatnio przeprowadzonych badań przez Główny Urząd Statystyczny⁶ stwierdzono, że poza celami wymienionymi w tabeli 4 bardzo wysoki odsetek rodzin oszczędza na urlop, który zamierza spędzić bądź w kraju, bądź za granicą. Znacznie większa relatywnie liczba rodzin oszczędza z myślą o urlopie w grupie pracowników umysłowych niż w grupie pracowników fizycznych. Tak więc celem oszczędności jest przede wszystkim zamierzona droższa konsumpcja, którą można realizować drogą świadomej rezygnacji z potrzeb bieżących. Znajomość celów oszczędzania ułatwia planowe wiązanie podaży i popytu w pewnych dziedzinach dóbr trwałej konsumpcji i różnych złożonych usług.

Analiza podstawowych czynników kształtujących wielkości oszczędności

Warunkiem wzrostu oszczędności jest rozwój gospodarczy kraju, wzrost zatrudnienia i zarobków oraz stabilizacja warunków politycznych.

Podając za prof. T. Przeciszewskim⁷, należy przypuszczać, że stosunkowo wysoki pęd do oszczędzania wynikać powinien (w odniesieniu do warunków polskich) z następujących powodów: 1) z dużego udziału indywidualnych gospodarstw w całości naszej ekonomiki, 2) z niezadowalającego stanu warunków mieszkaniowych w mieście i na wsi, 3) z faktu zakładania rodzin przez ludzi z tzw. wyżu demograficznego, dla których perspektywa uzyskania mieszkania nie powinna być zbyt odległa (tab. 5).

⁶ *Cele i formy oszczędzania oraz kredytowanie gospodarstw domowych*, GUS, Warszawa 1972, s. 32.

⁷ T. Przeciszewski: *Czynniki wpływające na wielkość oszczędności osobistych*, „Życie Gospodarcze”, 1962, nr 3.

Tab. 5. Udział ludności utrzymującej się ze źródeł pozarolniczych w ogólnej liczbie ludności według wybranych województw (w %)
The population participation with sources of income not from agriculture in the total population number according to selected provinces (in %)

Województwo	Rok	
	1960	1970
Średnia krajowa	61,6	70,5
Kieleckie	42,9	52,1
Lubelskie	33,2	43,2
Białostockie	37,5	47,6
Katowickie	90,0	95,6

Źródło: *Rocznik Statystyczny GUS 1971*.

Analiza procentowych wskaźników ludności utrzymującej się ze źródeł pozarolniczych w latach 1960 i 1970 pozwala na stwierdzenie postępującej urbanizacji i migracji ludności ze wsi do miasta. To z kolei zmniejsza skłonność do oszczędzania. Wpływ tego czynnika hamowany jest przez zwiększenie się indywidualnych potrzeb mieszkaniowych ludności przechodzącej ze wsi do miasta.

Rozmiary oszczędności pieniężnych ludności zależą od szeregu czynników, głównie natury ekonomicznej, takich jak: 1) dochody ludności, 2) ceny, 3) struktura spożycia.

Dochody ludności

Rosnące tempo dochodu narodowego stwarza podstawę zwiększenia przychodów pieniężnych ludności, stanowiących źródło gromadzenia zasobów pieniężnych. Dzięki tym zasobom możliwy jest rozwój działalności kredytowej na rzecz ludności. Współzależności pomiędzy dochodem narodowym, przychodami, zasobami oraz kredytami, a także ich tendencje prezentuje tabela 6.

Tab. 6. Współzależności pomiędzy dochodem narodowym, przychodami, zasobami a kredytami w latach 1966—1970
The correlation between the national income, proceeds, earnings and credits in the years 1966—1970

Wyszczególnienie	Lata					
	1966	1967	1968	1969	1970	1971
	Dynamika: rok 1965 = 100,0					
Dochód narodowy *	107,4	112,2	121,8	126,0	132,3	141,6
Przychody pieniężne ludności	103,2	117,9	127,0	135,5	141,6	156,4
Zasoby pieniężne ludności	119,1	138,4	157,2	176,5	189,8	219,4
Kredyty dla ludności	119,7	141,0	163,1	191,3	221,8	255,4

* Wstępny szacunek — ceny stałe z 1965 r.

Źródło: S. Nieckarz: *Polityka oszczędnościowo-kredytowa wobec ludności w latach 1971—1975*, „Finanse” 1972, nr 5, tabl. 1, s. 1.

Dane zawarte w tabeli 6 wskazują, że przychody pieniężne ludności wzrosły szybciej niż dochód narodowy. Szybsze było również tempo wzrostu kredytów dla ludności niż tempo wzrostu jej zasobów pieniężnych. Na ogólną kwotę dochodów ludności składają się następujące pozycje: 1) wynagrodzenie i delegacje służbowe, 2) świadczenia społeczne, 3) przychody ze sprzedaży produktów rolnych, 4) przychody gospodarki nieuspołecznionej ze sprzedaży towarów i usług na rzecz gospodarki uspołecznionej, 5) kredyty bankowe, 6) wypłaty odszkodowań z tytułu ubezpieczeń rzeczowych i osobistych, 7) inne dochody.

W skali makro na przestrzeni lat 1966—1970 dochody pieniężne ludności we wszystkich pozycjach wykazują tendencję wzrostową.

Tab. 7. Kształtowanie się struktury dochodów z tytułu płac i świadczeń społecznych ogółem w badanych województwach (w %)

The structure of general incomes from social earnings and services in the investigated provinces (in %)

Województwo	Rok		
	1966	1970	
Średnia krajowa	a	87,4	88,7
	b	8,9	8,5
	c	3,7	2,8
Kieleckie	a	70,5	69,1
	b	8,8	10,4
	c	20,7	20,5
Lubelskie	a	78,2	81,1
	b	8,8	8,7
	c	13,0	10,2
Białostockie	a	75,3	79,2
	b	8,9	8,5
	c	15,8	12,3

a — dochody z pracy, b — świadczenia społeczne, c — inne dochody.

Źródło: *Rocznik Statystyczny GUS 1971*.

Jak wynika z tabeli 7, dochody z pracy w badanych województwach są znacznie niższe od średniej krajowej. Druga pozycja — świadczenia społeczne — prawie nie odchyłała się od średniej krajowej, zaś wyraźnie przekroczone zostały w badanych województwach inne dochody w stosunku do średniej krajowej.

Głównym czynnikiem kształtującym zdolności akumulacyjne jest polityka państwa w zakresie ustalania płac. Kształtowanie się płac na przestrzeni lat 1966—1970 obrazuje tabela 8.

Analiza przedstawionych wskaźników pozwala na stwierdzenie, że w badanym okresie, tj. do roku 1970, miały one raczej spadkową tendencję tempa wzrostu. Malejący trend wzrostu płac realnych spowodowany był wzrostem cen detalicznych artykułów nabywanych przez ludność.

Jak zaznaczono wcześniej, wzrost dochodów ludności pociąga za sobą wzrost oszczędności. W badanych województwach na każde 100 zł dochodu⁸ w r. 1965 ludność Kielecczyny odkładała 7,26 zł, Białostocczyny 6,5 zł, Lubelszczyzny 7,20 zł, zaś w roku 1970 analogicznie 15,4 zł, 10,40 zł, 13,50 zł. Ten wzrost skłonności do oszczędzania jest z jednej strony wyrazem wzrostu do-

⁸ Dane z cytowanych prac magisterskich: Fijołek, Pałysz, Kruk.

Tab. 8. Wskaźniki płac realnych pracowników zatrudnionych w gospodarce społecznej (rok poprzedni = 100,0)
The coefficient of the actual earnings of employees employed in the state-controlled economy

Wyszczególnienie	1966	1967	1968	1969	1970
Wskaźnik osobowego funduszu płac — netto	108,9	108,4	108,0	106,7	104,6
Wskaźnik przeciętnej miesięcznej płacy nominalnej netto	104,5	104,0	103,8	103,2	107,5
Wskaźnik kosztów utrzymania	101,2	101,5	102,5	101,5	101,5
Wskaźnik realnego osobowego funduszu płac	107,6	106,8	105,4	105,1	103,4
Wskaźnik przeciętnej miesięcznej płacy na 1 zatrudnionego	103,3	102,5	101,5	101,7	101,3

Źródło: *Rocznik Statystyczny GUS 1971*, s. 566.

chodów realnych ludności, z drugiej zaś — silnych bodźców wywieranych przez PKO.

Syntetycznym miernikiem przechowywania oszczędności w PKO jest stopa oszczędzania, czyli udział procentowy wkładów w dochodach pieniężnych ludności.

Jak wynika z danych tabeli 9, żadne z badanych województw nie osiągnęło ogólnokrajowej, przeciętnej stopy oszczędzania.

Tab. 9. Kształtowanie się przeciętnej stopy oszczędzania w badanych województwach w latach 1966—1970
The structure of the average saving standard in the investigated provinces in the years 1966—1970

Wyszczególnienie	Rok				
	1966	1967	1968	1969	1970
Polska	3,20	3,35	2,75	3,12	2,40
Woj. kieleckie	2,41	2,43	1,78	2,95	2,32
Woj. lubelskie	—	—	—	3,28	2,18
Woj. białostockie	—	2,31	1,52	2,12	1,93

— oznacza brak danych.

Źródło: Cytowane wcześniej prace magisterskie.

Ceny

Państwo, ustalając płace i regulując ceny, określa popyt globalny, który musi być zabezpieczony odpowiednią podażą dóbr. Pieniężna forma oszczędności jest obiektywnie uwarunkowana produkcją towarową oraz działaniem prawa wartości.

Z równości $C = J - G$

gdzie C = suma wydatków na konsumpcję

J = uzyskane dochody pieniężne

G = przyrost wkładów oszczędnościowych i zasobów gotówkowych

wynika, że poziom wkładów oszczędnościowych i zasobów gotówkowych uzależniony jest: 1) od poziomu cen dóbr nabywanych przez ludność oraz 2) od poziomu zamożności rodzin.

Dane zamieszczone w tabeli 10 wskazują na wzrost cen i usług nabywanych przez ludność.

Tab. 10. Wskaźnik cen towarów nabywanych przez ludność w latach 1965—1970
The coefficient of goods and services prices obtained by the population in the years 1965—1970

Rok	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Ogółem wskaźnik	100,0	101,2	102,7	104,3	105,6	106,8

Źródło: *Rocznik Statystyczny GUS 1971*, s. 401.

Struktura spożycia

Następnym czynnikiem mającym wpływ na wzrost oszczędności jest struktura spożycia i zmiany w tym zakresie. Oszczędności pieniężne korelują z popytem na dobra trwałego użytku, a wzrost ich — jak już zaznaczono — zależy od poziomu dochodów realnych ludności. Bardzo duży wpływ na kształtowanie się struktury konsumpcji ma kredyt konsumpcyjny, dzięki któremu można zwiększyć udział w niej artykułów trwałego użytku, a ograniczać artykuły nietrwałe, szczególnie żywność. W zasadzie wzrostowi spożycia i zmianom w jego strukturze odpowiadają w pewnej mierze zmiany w dynamice i strukturze oszczędności (np. wzrost produkcji artykułów trwałego użytku i dochodów ludności wzmacnia tendencję do oszczędzania, zaś zwiększenie wydatków na żywność pociąga za sobą spadek kwoty oszczędzania).

Omówione trzy czynniki, od których głównie zależą rozmiary oszczędności pieniężnych, nie są jedynymi czynnikami. Należy dodać, że rozmiary oszczędności zależą również od umiejętności organizacji oszczędzania, która łączy osobiste interesy oszczędzających z interesem ogólnospołecznym. Można tu wymienić normy prawne, które gwarantują przywileje dla oszczędzających i zapewniają specjalne zabezpieczenia powierzonych wkładów.

Obrót oszczędnościowy i struktura oszczędzania (według poszczególnych form)

Stan wkładów oszczędnościowych i książeczek jest w obrębie całego kraju bardzo zróżnicowany. Dowodem tego są dane przedstawiane w tabeli 11.

Jak wynika z danych zawartych w tej tabeli, przodującymi są województwa: warszawskie z Warszawą oraz katowickie. Udział województwa warszawskiego w ogólnych obrotach kraju w r. 1970 wynosił 17,2%, zaś katowickiego 11,9%. Mały udział województwa kieleckiego, lubelskiego rzeszowskiego i biłostockiego wynika głównie z typowo rolniczego charakteru tych województw.

Tab. 11. Obrót oszczędnościowy w wybranych województwach kraju
The savings turnover in selected provinces in the country

Wyszczególnienie	Rok 1965		Rok 1970	
	wkłady w mln	w %	wkłady w mln	w %
Polska	42 256	100,0	97 226	100,0
Woj. warszawskie	7 625	18,0	16 786	17,2
Woj. katowickie	4 882	11,7	11 612	11,9
Woj. kieleckie	1 220	2,7	3 046	3,1
Woj. lubelskie	1 569	3,1	3 635	3,7
Woj. rzeszowskie	1 245	2,9	3 021	3,1
Woj. białostockie	937	2,2	2 416	2,4

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS 1971, s. 611.

Problem wyboru formy oszczędzania powstaje w momencie, kiedy zaistnieje możliwość odłożenia części bieżących dochodów ludności. PKO gromadzi wkłady społeczeństwa na dwu rodzajach książeczek: 1) obiegowych, 2) umiejscowionych (książeczki z wkładami oprocentowanymi, premiowane samochodami, motocyklami, wycieczkami zagranicznymi, książeczki mieszkaniowe).

Oszczędności gromadzone na książeczkach obiegowych obejmują oszczędności całkowicie dobrowolne. Charakteryzują się one najwyższym procentowym udziałem w ogólnej sumie oszczędności oraz największą częstotliwością obrotów. Książeczki obiegowe są najpopularniejszą formą oszczędzania w Polsce. Mogą być oprocentowane 3% rocznie lub premiowane pieniądze. Ważne są na terenie całego kraju, a operacje na nich mogą być dokonywane w każdej placówce. Oszczędności na tzw. książeczkach umiejscowionych oparte są na względnym przymusie (chodzi tu głównie o książeczki mieszkaniowe).

Ten rodzaj książeczek może mieć realizację wkładu jedynie w tym oddziale PKO, który daną książeczkę wystawił i prowadził jej rachunek. Mogą one być na okaziciela lub imienne. Oprocentowanie wkładów wynosi od 3 do 5%. Jak przedstawiają się wkłady na książeczkach obiegowych i umiejscowionych według niektórych województw obrazuje tabela 12.

Tab. 12. Wkłady oszczędnościowe PKO w odsetkach stanu krajowego na dzień 31 XII 1970 r.
The savings deposits in the Polish National Bank (PKO) in percentages of the National state on the 31.XII.1970

Województwo	Wkłady w %		
	Ogółem	w tym na książeczkach	
		obiegowych	umiejscowionych
Kieleckie	3,1	3,36	3,20
Lubelskie	3,7	3,85	3,94
Rzeszowskie	3,1	3,81	2,82
Białostockie	2,4	3,81	2,29
Warszawskie z Warszawą	12,2	15,92	19,72
Katowickie	11,9	13,91	11,41
Wrocławskie z Wrocławiem	9,2	9,32	9,94

Źródło: K. Fijołek: *Analiza zdolności i skłonności akumulacyjnych ludności mieszkania spółdzielcze*, praca magisterska, Lublin 1972, s. 66.

Z wybranych województw (tab. 12) największy odsetek zarówno książeczek obiegowych, jak i umiejscowionych przypada na województwo warszawskie z m. st. Warszawą oraz na województwo katowickie.

Stopień masowości oszczędzania

Istotną rolę przy analizie dynamiki oszczędności pieniężnych ludności pełni stopień masowości oszczędzania. Miarą jego jest przeciętna liczba książeczek oszczędnościowych przypadająca na 1000 mieszkańców oraz przeciętny wkład oszczędnościowy na 1 mieszkańca. Są to miary bardzo względne, ponieważ 1 osoba może mieć kilka książeczek, jedną lub żadnej. Dlatego też uzupełnia się ją przeciętnym wkładem pozostającym na książeczce.

Jak wynika z zestawienia w tabeli 13, najwięcej książeczek na 1000 mieszkańców w r. 1970 przypada na województwo lubelskie. Pod względem średniej kwoty na 1 mieszkańca przoduje województwo białostockie, tak samo zresztą jak i w średniej kwocie na 1 książeczce.

Tab. 13. Stopień masowości oszczędzania w badanych województwach w latach 1965—1970
The degree of mass saving in the investigated provinces in the years 1965—1970

Wyszczególnienie	Rok						
	1965	1966	1967	1968	1969	1970	
Liczba książeczek na 1000 mieszkańców w szt.	a	320	343,0	389	428	476	431
(wskaźnik wzrostu 1965 = 100)	b	100,0	113,5	128,7	141,7	157,6	142,7
	c	310,7	364	410,4	458	509	501
	c	100,0	117,2	132,1	147,4	163,8	161,2
		—	—	—	462,0	516,0	481,0
					100,0	111,6	104,7
Srednia kwota na 1 mieszkańca w zł	a	644,0	819,0	999,0	1139,0	1395,0	1595,0
wskaźnik wzrostu 1965 = 100)	b	100,0	127,1	155,1	176,8	216,6	247,6
	c	828,2	1035,5	1219,8	1387,0	1663	1859
	c	100,0	125,0	147,2	160,7	200,7	220,4
		—	—	—	1454,0	1755,0	2029,0
					100,0	120,1	139,7
Srednia kwota na 1 książeczce w zł	a	2130,0	2385,0	2564	2660	2930,0	3681
wskaźnik wzrostu 1965 = 100)	b	100,0	111,9	120,3	124,8	137,5	173,1
	c	2530,0	2845,0	3316,3	3031	3264	3710
	c	100,0	112,4	135,1	119,1	129,0	146,6
		—	—	—	3186	3403	4194,0
					100,0	107,0	123,2

— oznacza brak danych,

a — województwo kieleckie,

b — województwo lubelskie,

c — województwo białostockie.

Źródło: Dane zawarte w odpowiednich rozdziałach prac magisterskich Fijołek, Kruk, Pałysz.

W województwie lubelskim szybsze jest tempo wzrostu książeczek (161,2% w r. 1970 w stosunku do r. 1965) niż średnia wkota wkładu na 1 książeczkę (146,6% w r. 1970 w stosunku do r. 1965) w przeciwieństwie do województwa kieleckiego i białostockiego.

Kończąc rozważania na temat zdolności akumulacyjnych należy zaznaczyć, że w ostatnich latach obserwuje się wzrost zainteresowania oszczędzaniem. Przyczyną tego jest m.in. różnorodność form książeczek oszczędnościowych. W r. 1971 wprowadzono jeszcze jedną nową formę oszczędzania — formę premiowych bonów oszczędnościowych, które stanowią pewnego rodzaju odmianę loterii państwowej. Ta forma oszczędzania cieszy się dość dużym powodzeniem.

KSZTAŁTOWANIE SIĘ SKŁONNOŚCI AKUMULACYJNYCH NA MIESZKANIE

Oszczędzanie na mieszkania w skali makroekonomicznej

Obowiązek wniesienia wkładów mieszkaniowych wymaga od osób dążących do uzyskania mieszkania spółdzielczego, systematycznego gromadzenia środków na ten cel. Od 1965 r. datuje się dalsze przesunięcie ciężaru finansowego budownictwa mieszkaniowego na ludność ze środków własnych i przy pomocy kredytu bankowego. Rozmiary kredytów bankowych na spółdzielcze i indywidualne budownictwo mieszkaniowe zależą od szeregu czynników⁹, do

Tab. 14. Rozwój oszczędzania ludności na książeczkach mieszkaniowych PKO
The development of saving on PKO flat books by the population

Wyszczególnienie	L A T A							Wskaźnik wzrostu 1961—1965 = 100
	1966	1967	1968	1969	1970	1961— 65	1966— 70	
Stan na początku roku książeczek w tys. zł	333,3	503,5	650,0	798,0	969,6	208,4	333,3	ok. 2 razy
wkładów w mln. zł	1548,4	2694,1	3769,6	5058,8	6551,0	308,7	1548,4	5 razy
Stan na 31 XII książeczek w tys. zł	503,5	650,0	798,0	965,6	1088,8	333,3	1088,8	326,7
wkładów w mln. zł	2694,1	3769,6	5058,8	6551,0	8037,3	1548,4	8037,2	ponad 5 razy

Źródło: Przepiszewski: *Podstawy ekonomiczne...*, dane wybrane z tabeli 8.

których można zaliczyć: formy budowy (spółdzielczą oraz indywidualną), standard budowy (podstawowy lub wyższy), wielkość miejscowości oraz lokalizację budowy (strefa centralna, śródmiejska, czy inne).

⁹ E. Wieczorek: *Kredytowanie budownictwa mieszkaniowego w Polsce a system oszczędnościowy*. Referat na konferencję na temat „Ekonomiczne i społeczne problemy finansowania gospodarki mieszkaniowej”, Warszawa 1973.

Posiadanie książeczek mieszkaniowej z odpowiednim wkładem jest warunkiem członkostwa w spółdzielni mieszkaniowej. Rozwój oszczędzania ludności na książeczkach mieszkaniowych w PKO w latach 1966—1970 przedstawia tabela 14.

Porównując dwie pięciolatki można stwierdzić, że w latach 1966—1970 nastąpił przeszło trzykrotny wzrost ilościowy książeczek, a także ponad pięciokrotny wzrost wkładów. Fakt ten świadczy o dużym zainteresowaniu społeczeństwa tą formą oszczędzania, a jednocześnie o rosnących potrzebach w zakresie budownictwa mieszkaniowego.

Oprócz oszczędności na książeczkach mieszkaniowych PKO są jeszcze dodatkowe kwoty, które powstają z gotówkowego uzupełnienia wkładów oraz przelewów z książeczek mieszkaniowych PKO. Są one gromadzone na rachunkach spółdzielni w Narodowym Banku Polskim.

Łączna akumulacja ludności na mieszkania wzrosła w mln. zł¹⁰:

	1961—1965	1966—1970	Mnożnik
Akumulacja na książeczkach mieszkaniowych PKO	2,1	13,9	6,6
Akumulacja dodatkowa w NBP	2,8	5,8	2,1
Razem	4,9	19,7	4,0

Jak wynika z badań IGM prowadzonych przez W. Dominiaka, w latach 1966—1970 środki zgromadzone przez ludność wzrosły ponad dwa razy, zaś pomoc na uzupełnienie wkładów — ponad pięciokrotnie. Jedną z przyczyn takiego stanu było pewne podniesienie wkładów wstępnych od 1966 r., a drugą — obniżenie pułapu zamożności, uprawniającego do otrzymania mieszkania kwaterunkowego, co spowodowało zmniejszenie możliwości uzyskania mieszkania państwowego.

Kształtowanie się wkładów mieszkaniowych w badanych województwach

Skłonności do oszczędzania na mieszkanie. spółdzielcze są bardzo zróżnicowane w obrębie całego kraju. Do chwili obecnej widoczne są dysproporcje między województwami i miastami w upowszechnianiu długofalowego oszczędzania na mieszkanie. Kształtowanie się udziału procentowego wkładów badanych województw w krajowych wkładach mieszkaniowych przedstawia tab. 15.

Tab. 15. Udział procentowy wkładów badanych województw w krajowych wkładach mieszkaniowych

The percentage participation of deposits in the investigated provinces in the national flat deposits

Treść	Rok					
	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Woj. lubelskie	5,1	4,4	5,1	5,5	5,7	5,4
Woj. białostockie	3,0	3,8	3,7	3,3	3,3	3,4
Woj. kieleckie	3,6	3,9	3,5	3,3	3,3	3,4

Źródło: Dane zawarte w odpowiednich rozdziałach prac magisterskich: Pałysz, Fijołek, Kruk.

¹⁰ Preciszewski: *Podstawy ekonomiczne...*, s. 32.

Mały udział w krajowych wkładach mieszkaniowych wynika bądź z niskich dochodów, bądź z wyższej niż przeciętna skłonności do konsumpcji, bądź ze znacznego udziału ludności w bezpośrednich wydatkach na budownictwo mieszkaniowe.

Nieco inaczej kształtuje się dynamika wkładów mieszkaniowych.

Tab. 16. Dynamika wkładów mieszkaniowych w kraju i badanych województwach
The dynamics of flat savings books deposits in the country and investigated provinces

Treść	Rok					
	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Kraj	100,0	173,9	243,4	326,6	423,5	519,0
Woj. białostockie	100,0	169,2	207,4	285,1	352,4	525,5
Woj. kieleckie	100,0	187,0	232,9	294,0	386,9	488,7
Woj. lubelskie	100,0	152,0	246,9	353,6	478,6	559,0

Źródło: Fijołek: *Analiza...*, s. 85.

Analizując dane tab. 16 stwierdza się, że dynamika wkładów mieszkaniowych we wszystkich pozycjach wykazuje tendencję rosnącą. Na dosyć wysokie tempo kształtowania się wkładów w r. 1970 wywiera wpływ ciągle rozszerzająca się współpraca spółdzielni mieszkaniowych z PKO w zakresie oszczędzania na mieszkanie przez członków spółdzielni. W r. 1959 zostało zawarte porozumienie między PKO a CZSBM w sprawie skoordynowania akcji oszczędzania na mieszkaniowych książeczkach PKO przez spółdzielnie mieszkaniowe.

Korzyści oszczędzania na mieszkaniowych książeczkach PKO

Dla ułatwienia systematycznego gromadzenia wkładów stworzony został system bodźców do oszczędzania na mieszkaniowych książeczkach PKO. Bodźce te ze strony PKO wyrażają się w postaci np. udzielenia przez PKO premii gwarancyjnej oraz premii za systematyczne oszczędzanie na książeczkach mieszkaniowych PKO. Następnie ze strony banku (czyli PKO) wobec wszystkich osób gromadzących wkłady na mieszkaniowych książeczkach oszczędnościowych istnieje zapewnienie oprocentowania w wysokości 3% w stosunku rocznym oraz gwarancja realnej wartości wkładów. Gwarancja realizowana jest w postaci premii gwarancyjnej wypłacanej w razie zwyczajki kosztów budowy mieszkań w okresie oszczędzania. Ze strony spółdzielni istnieje gwarancja, że każda osoba posiadająca książeczkę mieszkaniową PKO ma prawo złożyć w spółdzielni mieszkaniowej wniosek o przyjęcie jej w poczet kandydatów na członka spółdzielni.

Są to korzyści bezpośrednie dla właścicieli książeczek PKO. Korzyści pośrednie dotyczą członków — mieszkańców domów spółdzielczych, dzięki temu, że gromadzili swe wkłady w PKO. Odsetki od wkładów wypłacane są nie tylko właścicielom, lecz i spółdzielniom budownictwa mieszkaniowego na działalność społeczno-wychowawczą, przy czym właściciele wkładu otrzymują 3%, a spółdzielnia 1,5% w stosunku rocznym.

Coraz większą rolę odgrywa obecnie systematyczne oszczędzanie zakładowe. Osoby gromadzące wkłady na mieszkania spółdzielcze za pośrednictwem zakładów pracy otrzymują na uzupełnienie swych oszczędności pomoc pań-

stwa, która wynosi 50 zł i jest dopisywana do każdej wpłaty. Warunkiem uzyskania premii jest: a) okres oszczędzania nie krótszy jak 4 lata, b) wpłata miesięczna nie niższa niż 100 zł.

ZAKOŃCZENIE

Istotną cechą specyfiki spółdzielczości mieszkaniowej jest fakt odmienności źródeł jej finansowania. Głównym źródłem finansowania są z jednej strony oszczędności pieniężne, zaś z drugiej strony — kredyty bankowe. Rozmiary oszczędności pieniężnych zależą od wielu czynników, z których najważniejszymi są: 1) dochody ludności, 2) ceny, 3) struktura spożycia.

W dziedzinie oszczędzania syntetycznym miernikiem jest stopa oszczędzania. W skali makroekonomicznej wykazuje ona tendencję rosnącą (z małymi wyjątkami np. w r. 1968, gdzie stopa oszczędzania zmalała z 3,35% w r. 1967 do 2,75). Absolutny poziom stopy oszczędzania w Polsce waha się wokół 3%. W badanych województwach, stopa oszczędzania nie osiąga średniej krajowej.

W skłonnościach do oszczędzania na mieszkanie zaznacza się także trend rosnący (zarówno w skali makro, jak i trzech badanych województw). Aktualny stan bezpośrednich oszczędności na mieszkania, mimo stosunkowo szybkiego tempa wzrostu nie odpowiada jeszcze zapotrzebowaniu ludności na mieszkanie. Taka sytuacja występuje nie tylko w badanych województwach, ale i w całym kraju. Z trzech województw: białostockiego, kieleckiego i lubelskiego czołowe miejsce zarówno w udziale w krajowych wkładach mieszkaniowych, jak też w zakresie dynamiki wkładów mieszkaniowych zajmuje województwo lubelskie.

Podsumowanie powyższych rozważań sprowadza się do wniosku¹¹ „jak najszybszego opracowania przyszłego, kompleksowego programu — nie tylko budownictwa, lecz i polityki mieszkaniowej. Jej istotną częścią składową musi być stworzenie zespołu bodźców do oszczędzania [...]”

Aktualny stan badań krajowych nie jest jeszcze w stanie udzielić odpowiedzi na szereg nurtujących problemów i pytań, zwłaszcza z zakresu oszczędzania ludności w przyszłym okresie, tak w skali ogólnej, jak między innymi na cele mieszkaniowe.

РЕЗЮМЕ

Настоящая работа состоит из двух частей. В первой части представлены аккумуляционные способности населения. Под этим понятием подразумеваются целостность аккумуляционных средств и обуславливающие их факторы. Рассматриваются также роль и значение денежных сбережений, причины и цели сбережений, структура сбережений и степень массовости этого явления.

Во второй части анализируется (на фоне общепольских показателей) формирование склонностей населения к аккумуляции на квартиру в отдельных воеводствах. Рассматривается также выгода накопления сбережений на квартирную сберегательную книжку как для жилищного кооператива, так и для банка.

¹¹ Ibid., s. 45.

S U M M A R Y

The presented elaboration is composed of two parts connected thematically. The first part presents the accumulation ability of the population. By this we mean the whole of the resources accumulated and the factor which conditions them. The role and significance of saving money, the reasons and aims of saving, the structure of saving and the mass saving degree is also discussed.

In the second part the formation of the population's accumulation tendency with the aim of buying flats in the researched provinces against a background of nation-wide coefficients is analysed. The advantages of saving on flat savings books from the side of the building society as well as from the side of the bank is also considered.

